

4. BRÂNCUȘI — OMUL, ARTISTUL

ION SANDA

16 martie 1957. Un început de primăvară cu cer înalt și mult noros. Pe la orele trei dimineața, la Hobița cîntaseră cocșii, dar zorii nu apăruseră încă. De-a lungul „Tăcerii” picura cîntecul trist al unei ploii mărunte și dese. La Paris, roata timpului se opri pentru cîteva clipe în loc. Trecea pentru o veșnicie în trupul Coloanei fără de sfîrșit — Constanția Brâncuși.

Care a fost oare țelul gîndurilor și strădaniilor sale? Desigur, bătălia supremă de a învinge timpul și spațiul. Dorința demiurgică de a mîngîia soarele și luna, de a despleti tainele luminii. Pentru toate acestea a trebuit să înfrunte un șir întreg de obstacole. Torente după torente i se opuneau în cale. Le-a învins! Le-a învins pe toate, pentru că el însuși a fost un torent uriaș în fața căruia nu putea rezista nici un stăvilar.

Ajunge la Paris la începutul secolului al XX-lea, ducînd cu el acolo și păstrînd cu fidelitate memoria pămîntului străbun.

Mesteșugul acesta mirific de a modela stînci și goruni, de a-i face să vorbească de nemurire în vuietul lumii, Brâncuși îl stăpînea de minune, încă de copil.

Înainte de a pleca de acasă își adunase deja în cufărul fermecat al eternității toate datinile și obiceiurile, toate tradițiile, portul, cîntecele, dansurile, bocetele, tainele, marile taine ale satului său. Pe toate le-a luat cu el. Numai însoțit de toate acestea, Brâncuși reușește să cioplească în lemn sau în piatră chipul întregului Univers.

Basmele și poveștile cu Feți-Frumoși și Ilene Cosînzene cu zmei și împărați, cu duhuri necurate, cu animale ciudate și cu păsări măiestre auzite din copilărie de la bătrînii din sat sau de la ciobani i-au sădit încredere și robustețe, lumi-

nă și bucurie, i-au plămădit destinul de om și de artist. Când ajunge la Școala de Belle Arte din București este deja un meșter de neîntrecut în mînuirea daltei. Cu toate acestea, în sufletul său era o adîncă nemulțumire, o permanentă căutare. În timpul studiilor de la Craiova și București începe să caute din ce în ce mai mult drumul către infinit. „Sperase — notează Michel Ragon — să găsească noi îndemnuri la Mîinchen apoi la Școala de la Paris unde nu s-a mulțumit cu învățătura primită de la academistul Mercie. Nu l-au mulțumit nici remarcabilele rezultate obținute sub înrîurirea lui Rodin”.

Calea spre împlinire a fost lungă și grea. Enorm de grea. Cumpăna fîntîinii din curtea casei părintești de la Hobița a constituit pentru artist simbolul unei permanente stări de echilibru în aspra bătaie de a cuceri pentru totdeauna cea mai înaltă redută a artei — Eternitatea.

Geniul artistului nu are început. Precum mitul Păsării Măiestre el vine dintr-o vreme fără istorie, e o zvîcnire din subterane timpuri, din străfunduri de datini, din strigătul dintii al izvoarelor, din foșnetul de început al pădurilor. El este suierul gîndului, visului, spre soare avîntat. Întotdeauna a aspirat spre claritate, spre lumină, spre puritatea formelor. „Nu căutați formele obscure sau mistere. Ceea ce vă dăruiesc eu e bucurie pură”.

„Fără putință de tăgadă — consemnează George Ivascu — sculptura modernă începe cu acest demiurg al purității formale”.

Arhitectul Octav Doicescu l-a cunoscut îndeaproape pe artist. „Era un om misterios și fascinant. Era sarcastic ironic și veșnic în contradicție. Dacă rezistai și-i dezarmai încrederea, era omul cu care puteai să ai relații directe, nu însă în materie de artă. Vorba-i era domoală, clară, lung judecată, ca la țaranii noștri bătrîni. Barba sa de sfînt îl evoca în închipuire pe Zamolxis, iar modul de a se comporta trezea în el acel impuls derutant pe care numai dacii îl foloseau cînd mergeau la luptă...”.

„Artistul — consemna criticul de artă american Sidney Geist — avea acel simț al purității cu care știa să îmblînzească metalul. Nu putea suporta nici un obiect de serie. Exigența lui nu avea margini”.

Arta era pentru Brâncuși un rod al pământului pe care îl puteai obține cu trudă și sudoare, dar care îți dădea bucurie și îndestulare spirituală.

Printre sculptorii care au marcat epoca, — ne spune Carola Giedion Welcker — nu-i nici unul care să poarte cu sine atât de vie substanța patriei mume. Ținutul său de baștină, România, ale cărei granițe opera sa le depășise de mult, rămânea mereu... un ferment activ, precum Irlanda pentru Joyce”.

Modul de viață al artistului era asemănător cu cel al țăranului român a cărui cultură orală și civilizație, a cărui bogăție și rafinament numără peste două milenii de tradiție. „Era foarte generos — ne spune Petre Comarnescu — „omenind” cu multă generozitate pe românii care veneau la el ca la o Meccă. Nu-i păsa de ziua de mâine. Știa că întotdeauna va fi în stare să-și câștige existența. Suferințele îndurate nu l-au dus niciodată la revoltă. „Suferințele — spunea el ziaristei Ioana Giroiu — întăresc pe om și sînt mai necesare decît orice plăceri pentru formarea unui caracter. În sufletul meu nu a fost loc nici pentru invidie, nici pentru ură, ci numai pentru bucuria pe care o poți culege de oriunde și de oricînd”.

Artistul s-a dedicat în general unei munci aprige, neobosite pentru a ajunge la adevărul suprem al artei. A trăit mai tot timpul cu acea austeritate asemănătoare țăranilor vîrstnici, dar cu toate acestea din viața sa nu au lipsit anumite sentimentale.

Irlandeza Eilen Lane, modelul Muzei adormite, a fost una dintre cele mai bune prietene ale artistului.

În povestirile sale în care vorbește despre despărțirea de Brâncuși spunea printre altele: „Cred că darul cel mai de preț pe care mi l-a făcut Brâncuși n-a fost bronzul Muzei adormite, ci unul mult mai de seamă: mi-a deschis ochii către minunea vieții, mi-a arătat cît de curată poate fi o dragoste adevărată”.

„De nenumărate ori l-au vizitat femei frumoase, atrase de solitudinea lui și poate de aerul său de patriarh și de ochii lui malițioși și scînteietori. La tinerețe — consemnează Octav Doicescu — nu s-a însurat pentru că era prea sărac. Mai tîrziu nu s-a însurat pentru că era bătrîn și n-ar mai fi apucat să vadă fericirea copiilor lui. A rămas pînă la urmă holtei”.

Muzica a fost una din pasiunile care l-au însoțit pe artist toată viața. Știa să cînte la vioară, la fluiet, la chitară și din gură. Dar toate cîntecele pe care le cînta din gură, le fredona cu un glas aproape șoptit. Fiind întreat de ce cîntă atît de încet, a răspuns : „E o deprindere a mea din copilărie. Cînd mă trimitea jupînul să aduc vin din pivniță cîntam pentru mine, cu jumătate de glas să nu mă audă cei de sus. Și așa a rămas cîntecul în mine ca o șoptă”.

În momentele de relaxare, cînd era bine dispus, cînta. Cînta duios și liniștit. Cînd se pornea pe cîntec cu greu se putea opri. Presimțea în acele momente de liniște că se apropie o nouă furtună, o furtună în care va trebui să se avînte cu toate forțele, o furtună din care ca de fiecare dată va ieși învingător. Corabia sa va rămîne neîntinată. Și din nou cîntecul său răspîndea fiori. Ca un torent se revărsa prevestitor dar nu strident peste o altă liniște. „Faceți lumină ! a coborît din ceruri Dumnezeu !”. Nimeni nu-l mai putea opri din cîntec. Timpul și spațiul se contopeau în cîntecul său.

La Paris a cunoscut-o pe Maria Tănase. „S-au întilnit la Paris — ne spune Petre Pandrea — pe linia folclorului muzical, a inteligenței, a mondenității și a solidarității provinciale de tip cvasimasonic și instructiv-frățesc”. În anul 1939, o întilnește din nou pe Maria Tănase la New York. Amîndoi fuseseră chemați de prof. Dimitrie Gusti. În ziua plecării, Brîncuși a rugat-o să vină să-l vadă. A îmbrățișat-o zicîndu-i : „Zi-mi, Mărie, acum la despărțire cîntecele noastre, numai pentru mine !” Cîntecele Mariei Tănase l-au răscolit teribil pe Brîncuși făcîndu-l să declare : Cînd te-ascult cum le zici, Marie, aș fi în stare să dăluiesc pentru fiecare cîntec de-al nostru o Pasăre măiastră. Auzi tu, fată, mă înțelegi ? Vezi tu, Mărie ! Am colindat toată lumea, mă cunoaște pămîntul prin ce m-am priceput să fac, dar cînd aud cîntecele noastre m-apucă un dor de țară, de oltenii tăi și-ai mei, de apa tînguitoare a Jiului, de satul meu... Îmi vine, fată, să las tot, să mă întorc acasă și să mă fac cioplitor în lemn și piatră pentru toți stilpii tindelor și meselor de cină ale țaranilor noștri, de pe tot cuprinsul țării... Auzi ? Mă înțelegi ?”

Cu glas tremurînd i-a urat drum bun. Măria i-a sărutat mîna zicîndu-i : „Nene Costache, în curînd să ne vedem în țară, în minunata noastră țară, pe Jii neică, pe Jii la Gorj”.

Cînd a venit în țară cu irlandeza Eilen Lane a vrut să-i arate, să o convingă cît de frumoasă este țara sa, cît de ro-

bust și de curat este neamul său cel românesc, cât de sănătos e arborele său genealogic și ce valori ascunde acest minunat popor cunoscut pe vremea aceea prea puțin în lume. A îmbrăcat-o în costum gorjenesc pentru ca aceasta să vadă cât de bine îi șade, și să-și dea seama ce splendori, ce comori, ce nestemate poate zămisli poporul român.

Brâncuși era un foarte bun cunoscător al miturilor românești : Miorița, Meșterul Manole, Zburătorul.

El în permanență a fost conștient că aparține întrutotul pământului românesc și de aceea nu a zăbovit nici o clipă cînd România l-a chemat să realizeze Coloana fără de sfîrșit.

Intreaga sa operă are o valoare imensă, etern-durabilă, în timp și spațiu. El este al lumii întregi, dar infinit mai mare al poporului care l-a zămislit și pe care l-a răsplătit prin operele lăsate aici în plaiul unde a văzut lumina zilei.

Prin opera sa, Brâncuși a ridicat arta modernă pe cele mai înalte culmi pe care le-a putut sui geniul omenesc.

Pe culmile pe care l-a purtat geniul său, Brâncuși a adus cu el un omagiu nepieritor țaranului român, țaranului artist.

Henri-Pierre Roché, povestind înmormîntarea spunea : „... N-a fost o mormîntare tristă... La cimitirul Montparnasse în frumoasa primăvară a fost mai multă lumină. Citeai pe fețe: cât era de glumeț, cât era de bun. ce izvor proaspăt ne lasă să bem din arîntirea lui”.

„Numai el — consemnează G. Ivașcu — a putut să dea geniului uman o primă dimensiune românească recunoscută la scară universală, căci numai lui limbajul plastic i-a îngăduit ceea ce nu are să-i fie înlesnit geniului exprimat prin cuvînt, fie el Eminescu sau Arghezi”.